

Onderzoeksniveau

De tellingen van de meetnetten zijn ook geschikt om bepaalde onderzoeksvragen te beantwoorden. Een voorbeeld daarvan is het onderzoek naar het effect van begrazing op dagvlinders in de duinen (zie vorig nummer van dit blad). Dankzij de grote hoeveelheid monitoringroutes werd duidelijk welke soorten gebaat zijn bij begrazingsbeheer. Een ander voorbeeld van het gebruik van meetnetgegevens is de kwantificering van de relaties tussen dagvlinders en enkele milieuv variabelen (stikstof-, vocht- en zuurgetal). Hierdoor kunnen we sneller achterhalen wat de oorzaak van veranderingen in trend of verspreiding is.

50

Meedoen

Dit artikel geeft een kort overzicht van enkele mogelijkheden van twee biotische meetnetten. Behalve nuttig is het tellen van vlinders en libellen ook gewoon leuk. Wie mee wil doen kan schrijven, bellen of emailen naar De Vlinderstichting (0317-467346 of vlinders@bos.nl). Samen met de tellers bezoeken wij alle locaties om eventuele problemen meteen op te lossen. Routes voor zeldzame of rode lijst soorten zijn extra welkom. Tellers ontvangen jaarlijks een overzicht van hun tellingen en de jaarlijkse rapportage over de stand van dagvlinders en libellen in ons land.

Zilveren maan. Foto: De Vlinderstichting Henkjan Kievit

C. van Swaay en R. Ketelaar werken bij de Vlinderstichting, C. Plate werkt bij het Centraal Bureau voor de Statistiek, sector Milieu.

VOGEL- EN HABITAT- RICHTLIJN VAN BELANG VOOR NEDERLANDS NATUURBEHEER

B. van Tooren

Een jaar geleden hadden vermoedelijk nog maar weinig beheerders van natuurterreinen gehoord van de Vogel- en de Habitatrichtlijn. Dat beeld is inmiddels ongetwijfeld veranderd. Het onderwerp haalt regelmatig de landelijke pers en momenteel is er zelfs veel commotie over de Vogelrichtlijn. Hoe is de stand van zaken met betrekking tot deze internationale regelgeving en wat heeft de beheerder aan deze richtlijnen? Onderstaand een beknopte samenvatting van de belangrijkste onderdelen van deze lastige maar voor de toekomst zo belangrijke materie.

Een veelheid aan verdragen

Er zijn in internationaal verband de laatste jaren diverse internationale verplichtingen aangegaan voor de bescherming van natuur en milieu. Op wereldschaal is er bijvoorbeeld het CITES-verdrag betreffende de internationale handel in beschermde plant- en diersoorten en de Conventie van Bonn (1979) inzake de bescherming van trekkende wilde diersoorten. In Europa is er o.a. het verdrag van Bern (1979) inzake wilde dieren en planten en hun natuurlijk leefmilieu. Deze verdragen zijn in de eerste plaats gericht op de bescherming van soorten. In belang voor het Nederlandse natuurbeheer worden ze overtroffen door drie gebiedsgerichte internationale afspraken: De Vogelrichtlijn (1979), de Habitatrichtlijn (1992) en de Conventie van Ramsar (1971).

Conventie van Ramsar

In het kort eerst iets over de Conventie van Ramsar. Landen in de gehele wereld kunnen tot dit verdrag toetreden (Nederland deed dit in 1980). Het vormt een overeenkomst inzake de bescherming van wetlands van internationale betekenis, met name als verblijfplaats voor watervogels. Een land kan gebieden aanwijzen als "wetland". Daarvoor moet het wetland:

- uniek zijn of representatief zijn voor een categorie wetlands of,
- het moet van internationaal belang zijn voor een of meer categorieën planten of dieren of,
- er moeten regelmatig 20.000 exemplaren van een watervogelsoort voorkomen, of 1 % van de wereldpopulatie van een watervogelsoort herbergen, of er moeten regelmatig aanzienlijke aantallen watervogels voorkomen die indicatief zijn voor de kwaliteiten van wetlands of,
- het gebied moet van internationaal belang zijn voor inheemse vissoorten.

Aanmelding betekent in praktijk vooral dat een gebied extra status heeft, bijvoorbeeld van belang bij de bescherming van het gebied. Ook kan het terecht een beperking van de mogelijkheden voor jacht met zich mee brengen. Jacht op watervogels gaat dan immers direct ten koste van de waarden waarvoor het gebied juist was aangemeld.

De Vogel- en Habitatrichtlijn

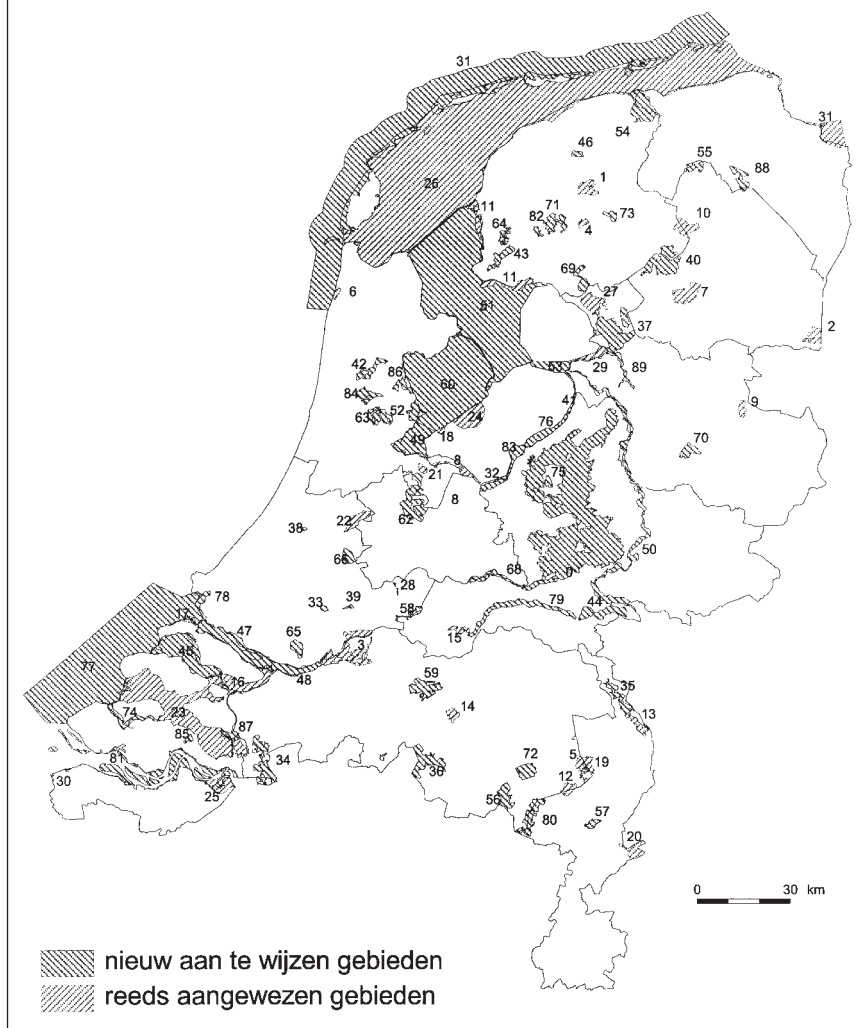
De Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn geven bindende regels voor de lidstaten van de Europese Unie. De Vogelrichtlijn richt zich op het behoud van de vogelstand, de Habitatrichtlijn op de instandhouding van de natuurlijke habitats en de wilde flora en fauna (met uitzonde-

GEBIEDS-

NR. GEBIEDSNAAM

1	Alde Feanen
2	Bargerveen
3	Biesbosch
4	Deelen
5	Deurnese Peel
6	Zwanenwater
7	Dwingelderveld
8	Eemmeer, Gooimeer, IJmeer
9	Engbertsdijksvenen
10	Fochteloerveen
11	Friese IJsselmeerkust
12	Groote Peel
13	Hamert
14	Kampina
15	Kil van Hurwenen
16	Volkerakmeer
17	Kwade Hoek
18	Lepelaarplassen
19	Mariapeel
20	Meinweggebied
21	Naardermeer
22	Nieuwkoopse Plassen
23	Oosterschelde/ Markiezaatsmeer
24	Oostvaardersplassen
25	Verdronken Land van Saeftinge
26	Waddenzee
27	Weerribben
28	Zouweboezem
29	Zwarte Meer
30	Zwin
31	Waddenzee-eilanden, kustzo- ne Noordzee en polder Breebaart
32	Arkemheen
33	Boezems van Kinderdijk
34	Brabantse Wal
35	Maasduinen
36	Esbeek-Netersel
37	De Wieden
38	De Wilck
39	Donkse Laagten
40	Drents-Friese Wold
41	Drontermeer
42	Eilandspolder
43	Fluessen, Vogelhoek en Morra
44	Gelderse Poort
45	Grevelingen
46	Groote Wielen
47	Haringvliet
48	Hollands Diep
49	IJmeer
50	IJssel
51	IJsselmeer

Vogelrichtlijn-gebieden

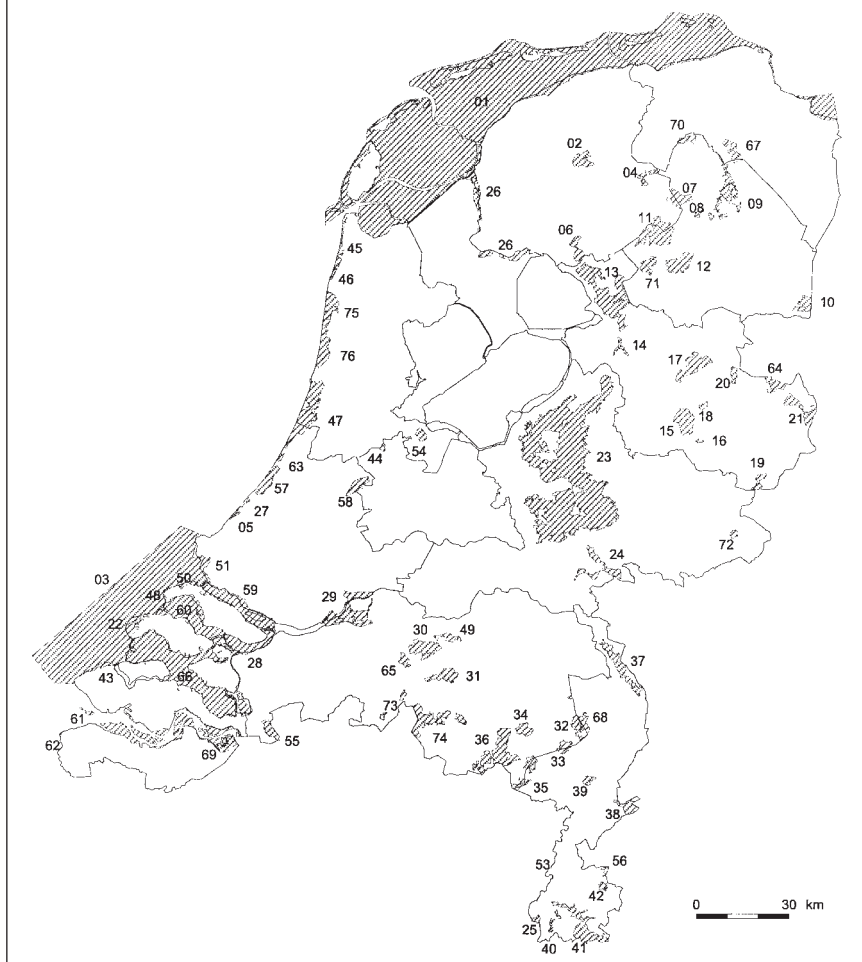

52	Ilperveld, Varkensland en Twiske	72	Strabrechtse Heide en Beuven
53	Ketelmeer en Vossemeer	73	Van Oordt's Merksken
54	Lauwersmeer	74	Veerse Meer
55	Leekstermeer	75	Veluwe
56	Leenderbos en Groote Heide	76	Veluwemeer
57	Leudal	77	Voordelta
58	Linge oevers	78	Voornes Duin
59	Loonse en Drunense duinen	79	Waaluitervaarden
60	Markermeer	80	Weerter- en Budeler- bergen
62	Oostelijke Vechtplassen	81	Westerschelde
63	Oostzanerveld	82	Witte en Zwarte Brekken en Oudhof
64	Oudegaasterbrekken	83	Wolderwijd en Nuldernaauw
65	Oudeland van Strijen	84	Wormer- en Jisperveld
66	Reeuwijkse Plassen	85	Yerseke en Kapelse Moer
68	Rijnuitervaarden	86	Zeevang
69	Rottighe Meente en Brandemeer	87	Zoommeer
70	Sallandse Heuvelrug	88	Zuidlaardermeergebied
71	Sneekermeer, Terkaplester- poelen en Akmarijp	89	Zwarte Water

**GEBIEDS-
NR.   GEBIEDSNAAM**

01	WADDENZEEGEBIED
02	ALDE FEANEN
03	VOORDELTA
04	BAKKEVEEN
05	SOLLEVELD
06	ROTTIGE MEENTHE EN OLDE- LAMER
07	FOCHTELOERVEEN EN ESMEER
08	WITTERVELD
09	DRENTSCHE AA
10	BARGERVEEN
11	DRENTS-FRIESE WOLD
12	DWINGELDERVELD
13	WEERRIBBEN, WIEDEN EN OLDE MATEN
14	ZWARTE WATER
15	SALLANDSE HEUVELRUG
16	BORKELD
17	VECHT- EN BENEDEN-REGGE
18	WIERTENSE VELD
19	BUURSERZAND EN HAAKS- BERGERVEEN
20	ENGBERTSDIJKSVENEN
21	DINKELLAND
22	KOP VAN SCHOUWEN
23	VELUWE
24	GELDERSE POORT
25	ST.PIETERSBERG EN JEKERDAL
26	FRIESE IJSSELMEERKUST
27	WESTDUINPARK
28	VOLKERAKMEER
29	BIESBOSCH
30	LOONSE EN DRUNENSE DUINEN
31	KAMPINA EN OISTERWIJK
32	DEURNESE PEEL
33	GROOTE PEEL
34	STRABRECHTSE HEIDE EN BEUVEN
35	WEERTER- EN BUDELER- BERGEN
36	GROOTE HEIDE - DE PLATEAUX
37	MAASDUINEN
38	MEINWEG
39	LEUDAL
40	SAVELSBOS
41	GEULDAL
42	BRUNSSUMERHEIDE
43	MANTELING VAN WALCHEREN
44	BOTSHOL
45	DUINEN DEN HELDER - CALLANTSOOG
46	DUINEN ZWANENWATER

Habitatrichtlijn-gebieden

47	KENNERDUINEN EN	69	SAEFTINGE
	AMSTERDAMSE WATER- LEIDINGDIJ	70	LEEKSTERMEER
48	KOP VAN GOEREE	71	HAVELTE
49	VLIJMENS VEN	72	KORENBURGERVEEN
50	KWADE HOEK	73	REGTE HEIDE
51	VOORNES DUIN	74	KEMPENLAND
52	BEMELERBERG E.O.	75	DUINEN VAN SCHOORL EN BERGEN
53	GRENSMAAS	76	NOORDHOLLANDS DUIN- RESERVAAT
54	NAARDERMEER		
55	OSSENDRECHT		
56	VOSBROEK		
57	MEIJNDEL EN BERKHEIDE		
58	NIEUWKOOPSE PLASSEN		
59	HARINGVLIET		
60	GREVELINGEN		
61	WESTERSCHELDE		
62	HET ZWIN		
63	COEPELDUIN		
64	SPRINGENDAL EN DAL VAN DE MOSBEEK		
65	HUIS TER HEIDE		
66	OOSTERSCHELDE		
67	ZUIDLAARDERMEER		
68	MARIAPEEL		

ring van vogels). Beide verdragen zijn complementair aan elkaar en in de praktijk loopt de werking van de beide richtlijnen grotendeels parallel. Beide richtlijnen bevatten bijlagen (ook wel annexen genoemd) waarin wordt opgesomd welke planten- en diersoorten en welke habitats bescherming behoeven. In het algemeen gaat het daarbij om die soorten en habitats die in de EU-landen a) bedreigd worden met uitsterven; b) gevoelig zijn voor veranderingen in de omgeving; c) zeldzaam zijn door een beperkte geografische verspreiding of door het voorkomen in kleine populaties of kleine oppervlakten en d) andere overwegingen die maken dat de soorten of habitats speciale aandacht vragen. Een deel van de in de bijlagen opgesomde soorten en habitats wordt prioritair genoemd: soorten of habitats waarvoor de Europese Unie bijzondere verantwoordelijkheid draagt en waarvoor een iets zwaarder beschermingsregime geldt.

In het septembernummer van het tijdschrift *De Levende Natuur* is een compleet overzicht gegeven van alle in de bijlagen opgenomen planten- en diersoorten en habitats. Heel algemeen gesproken zijn voor Nederland vooral de (half-)natuurlijke habitats en de soorten van de kuststreek, de laagvenen en de heiden van Europees belang. Daarnaast zijn ook bijvoorbeeld bepaalde typen wateren, grasland en bos in de bijlagen van de Habitatrichtlijn opgenomen. Voor de beheerder is het goed te weten dat voor een groot aantal vogelsoorten onder de Vogelrichtlijn gebiedsbeschermende maatregelen moeten worden getroffen. Onder de Habitatrichtlijn dienen in Nederland slechts voor drie plantensoorten beheersmaatregelen te worden getroffen. Gelukkig herbergen veel van onze natuurgebieden habitats die onder de richtlijn vallen, waardoor toch veel voor ons belangrijke plantensoorten Europese bescherming genieten. Ook van diverse andere diergroepen zijn soorten opgenomen (zie *De Levende Natuur*).

Aanmelding van gebieden

Ten behoeve van de bescherming dient de regering van een land bij de Europese Commissie gebieden aan te

melden of aan te wijzen die door het voorkomen van deze soorten of habitats bescherming behoeven.

Aanmelding is geen vrijblijvende zaak. Een land is verplicht om "de meest geschikte" of "voldoende" gebieden aan te wijzen die voldoen aan de criteria. "Voldoende" is uiteraard ook weer een rekbaar begrip. De rechter vond in 1998 dat Nederland voor wat betreft de Vogelrichtlijn "onvoldoende" gebieden had aangewezen en sommeerde Nederland dat alsnog te doen.

Momenteel is de aanwijzing van nog 60 gebieden in voorbereiding, in aanvulling op de eerdere aanwijzing van een aantal gebieden. In juni van dit jaar heeft Nederland ook 62 gebieden aangemeld in het kader van de Habitatrichtlijn, eveneens als vervolg op een eerdere aanmelding. Op de kaart is te zien dat een groot deel van de in Nederland als belangrijke natuurgebieden aangemerkte gebieden dan inderdaad is aangewezen.

Twee veel gebruikte termen voor aangemelde gebieden zijn: SPA (Special Protection Area of Speciale Beschermingszone) voor een onder de Vogelrichtlijn aangewezen gebied en SAC (Special Area for Conservation, in het Nederlands eveneens vertaald als Speciale Beschermingszone) voor een onder de Habitatrichtlijn aangewezen gebied.

Wat zijn de gevolgen van de aanwijzing?

Een aanwijzing van een gebied onder Vogel- en/of Habitatrichtlijn heeft in principe drie gevolgen voor een gebied:

1. Extra bescherming. Uiteraard heeft de internationale status van een gebied op zich al een beschermende werking. Maar dat is niet het enige. In Vogelrichtlijngebieden is jacht in principe niet meer toegestaan. De lidstaten dienen er ook voor te zorgen dat er passende maatregelen worden getroffen om de de kwaliteit van de natuurlijke habitats en de habitats van soorten te behouden. De EU is verder terecht van mening dat binnen aangewezen gebieden de waarden die bepalend waren voor de kwalificatie niet meer mogen worden aangetast. In essentie komt het er op

neer dat maatregelen die deze waarden ingrijpend aantasten niet mogen worden uitgevoerd (denk bijvoorbeeld aan aanleg van wegen, havens, spoorlijnen etc.). Als een overheid toch dergelijke plannen uit wil voeren moet deze aantonen dat er een zwaarwegend maatschappelijk belang in het geding is en er geen alternatieve oplossingen zijn. Als dat het geval is, en uitvoering onvermijdelijk is, moet de overheid de natuurwaarden compenseren.

2. Naast deze bescherming is er ook de mogelijkheid van extra financiële ondersteuning. Brussel heeft een speciaal fonds, de LIFE-verordening, om projecten te ondersteunen. Ondersteuning is mogelijk voor grote projecten, vanaf ca f 400.000. In Nederland is o.a. van deze ondersteuning gebruik gemaakt voor de realisatie van "Noord-Friesland buitendijks" en voor een herstelproject van het Naardermeer.
3. Brussel hoopt door de aanwijzing van gebieden in de verschillende landen uiteindelijk te komen tot een soort Europees netwerk van natuurgebieden, zeg maar een Europese Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Dit netwerk, Natura 2000 geheten, zou in 2004 gerealiseerd moeten zijn. Het is duidelijk dat zo'n netwerk, als het er zou komen, een versterking van de afzonderlijke natuurgebieden zou betekenen. Helaas vormen de aangewezen gebieden internationaal nog niet echt zo'n netwerk. Binnen Nederland kunnen de aangewezen gebieden wel een belangrijk onderdeel vormen van onze eigen EHS, waarvan de totstandkoming tot nu toe moeizaam verloopt.

Richtlijnen vormen goede basis

Natuurlijk is er kritiek mogelijk op de Vogel- en Habitatrichtlijn. Zo is op de keuze van de te beschermen soorten en habitats wel wat aan te merken. Ook is het de vraag of op deze wijze een solide internationaal netwerk van natuurgebieden bereikt zal worden. Maar vooral is er toch de constatering dat de Europese Unie hiermee een belangrijke stap in de goede richting heeft gezet.

Een belangrijke motivatie voor deze conclusie is ook het feit dat zo veel landen, incl. Nederland, er moeite mee hebben om gebieden aan te wijzen onder beide richtlijnen! Een belangrijke oorzaak voor die traagheid is immers gelegen in de te verwachten extra bescherming die aanwijzing zal bieden. En dus minder vrijheid van handelen voor de lidstaten. En niet elk land vindt het leuk om op de vingers getikt te worden of zelfs terug gefloten te kunnen worden. De toekomst zal overigens uit moeten wijzen of dit inderdaad zo zal gaan werken. Wat dat betreft is het bijvoorbeeld interessant hoe de toetsing aan de Vogel- en/of Habitatrichtlijn uit zou vallen als er eventueel besloten zou worden voor het aanleggen van een Tweede Maasvlakte voor de duinen van Voorne.

54

Tegelijkertijd is er ook veel onterechte bezorgdheid over de aanwijzing van gebieden. Bestaand gebruik in de gebieden kan veelal worden gecontinueerd, en bijvoorbeeld recreatie wordt zelfs als een belangrijke meerwaarde gezien. In dat kader lijken de huidige bezwaren uit bijv. de recreatiehoek tegen de aanwijzing van gebieden in de Vogelrichtlijn dan ook sterk overtrokken. In principe zou de aanwijzing niet veel toe mogen voegen aan de Nederlandse wetgeving met betrekking tot Ruimtelijke Ordening. We praten immers vrijwel steeds over binnen de EHS gelegen gebieden. Er zijn landen die inmiddels veel geld uit Brussel ontvangen voor de bescherming van de aangewezen gebieden. Ook Nederland zal in de toekomst hopelijk meer gebruik gaan maken van de financiële mogelijkheden. Al met al is het zeker terecht dat de Tweede Kamer, en ook de media, afgelopen jaar veel aandacht hebben besteed aan de Vogel- en habitatrichtlijn!

B. van Tooren werkt bij de Vereniging Natuurmonumenten

Onderzoek naar kennisaanbod en -behoefte bij bouseigenaren

KENNIS IS (NIET) TE KOOP!

R. Buiting, N.V. Moll en J.A.J.H.F. van Gellicum

Het zorgvuldig beheren van bossen is een belangrijke taak. De bedoeling is dat de beheersinspanning leidt tot een optimale functievervulling van het bos voor de Nederlandse samenleving. Om eigenaren bij deze taak te ondersteunen is een uitgebreid kennisnetwerk nodig. Maar functioneert het netwerk wel? Een vaak gehoorde vraag is: hoe kom ik als eigenaar aan de noodzakelijke kennis? DLV Adviesgroep nv voert in 1998 en 1999 een onderzoek uit om op deze vragen een antwoord te krijgen.

Ondersteuning bij zoek- en leerprocessen

Met de reorganisaties van het ministerie van LNV is diens voorlichtingstaak op het gebied van de bosbouw langzamerhand verdwenen. De provincies en de Bosgroepen hebben, samen met andere instanties, een gedeelte van de voorlichtingstaak overgenomen. Ze besteden aandacht aan onderwerpen als bosbeheer, houtverkoop, subsidies, planologie, vitaliteit, certificering, juridische en fiscale aspecten. Voor elk onderwerp moet je als eigenaar ergens anders zijn. De voorlichting heeft vaak een ad-hoc karakter: gestelde vragen worden beantwoord; een overall voorlichting ontbreekt. Voor bouseigenaren is het er dus niet duidelijker op geworden: vaak weten ze niet waar ze met welke vraag terecht kunnen, maar ondertussen wordt er wel steeds meer van de bouseigenaar gevraagd.

Om bij te blijven moet hij zich op een steeds breder terrein oriënteren. Veranderingen in beheersmethodiek, het ouder worden van het bos, verslechtering van de milieufactoren, een veranderende vraag vanuit de samenleving en het vaak wijzigende overheidsbeleid, zijn ontwikkelingen die vragen om eenvoudig toegankelijke kennis. Het ministerie van LNV onderschrijft het belang van een goed functionerend boskennissysteem. Het heeft daarom opdracht gegeven een verkenning uit te voeren naar de effectiviteit en compleetheit van de voorlichting. De Projectgroep "Bosvoorlichting" van DLV Adviesgroep nv is in 1998 met de uitvoering van deze opdracht gestart. In eerste instantie is de vraagzijde onder-

zocht: komen bouseigenaren aan de door hen noodzakelijk geachte kennis zodat ze hun bezit optimaal kunnen beheren? Daarnaast is bekeken of informatie over de speerpunten van het Nederlandse bosbeleid (bijvoorbeeld: planmatig beheer, geïntegreerd bosbeheer, A lokaties) de bouseigenaar bereikt. In het onderzoek is de term 'voorlichting' vervangen door 'ondersteuning bij zoek- en leerprocessen'. Hierdoor komt de bouseigenaar en zijn zoek- en leergedrag centraal te staan. Eenrichtingsverkeer wordt hierdoor voorkomen.

Doelgroepen

De eigenaren zijn op basis van verschillen in zoek- en leergedrag ingedeeld in vijf doelgroepen. Hierbij is onder andere gekeken naar de doelstelling, het kennisnetwerk en de problematiek waarmee de eigenaar te maken heeft (zie tabel 1).

De doelgroepindeling is verder gedetailleerd in doelgroepcategorieën en wel op basis van de manier waarop de bouseigenaar zijn beheer organiseert. De basisgedachte bij deze verdere detaillering is dat een bouseigenaar die het beheer uitbesteedt aan een rentmeester, andere ondersteuning bij zoek- en leerprocessen nodig heeft dan een collega die het beheer zelf uitvoert. Bij het uitbesteden is kennis nodig om de beheersvisie te formuleren en deze aan de rentmeester of het adviesbureau over te brengen. Bij het zelf uitvoeren van het beheer is, naast deze kennis, ook kennis nodig over bijvoorbeeld natuurlijke processen en de te nemen teeltkundige maatregelen.